

Др Александар Антић, доцент
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0002-4117-9401

Прегледни научни рад
УДК: 364.4
DOI: 10.46793/XXMAJSKO1.377A

ЗАПОСЛЕНИ У ЦЕНТРИМА ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД КАО ПРУЖАОЦИ УСЛУГА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ*

Резиме

Социјална заштита представља друштвену делатност која је усмерена ка заштити егзистенцијално угрожених појединаца. Остварује се посредством установама социјалне заштите. Међу њима, су најзначајнији центри за социјални рад. Ове установе, представљају основ социјалне заштите у Републици Србији. Услуге социјалне заштите, су бројне, а пружају се како би се омогућило грађанима који се налазе у стању социјалне потребе, отклањање узрока, који су код њих створили социјалну потребу. Аутор у раду, између осталог, анализира и положај запослених у центрима за социјални рад, као и услуге социјалне заштите, које пружају запослени у центрима за социјални рад.

Кључне речи: Социјална политика, социјална заштита, центар за социјални рад, запослени у центрима за социјални рад, услуге социјалне заштите.

1. Уводна разматрања

Држава као најсложенија људска организација, предузима бројне активности према својим грађанима. Све оне за циљ имају остваривање њихових права и обавеза. Обично су права повезана са обавезама, примера ради обавеза плаћања пореза, повезана је са правом грађана на образовање, безбедност, обезбеђивање одговарајућих комуналних услова за живот. Међутим, у случају социјалне заштите, право грађана на социјалну заштиту, начелно није повезано ни са једном њиховом обавезом.

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2024. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

Наиме, корисници права на социјалну заштиту, ово право остварују због тога што због одређених животних околности, нису у могућности, да задовоље неке од својих основних животних потреба. Право на социјалну заштиту, произилази из обавезе државе, која је најчешће установљена њеним највишим правним актом, тј. уставом, да брине о најугроженијим појединцима и групама, трајно или одређени временски период.

Социјална заштита и социјално осигурање заједно чине део су социјалну политику једне државе. Социјалним осигурањем и социјалном заштитом грађани се обезбеђују у случају наступања социјалних ризика. Међутим, основна разлика између ова два вида социјалне политике, огледа се у томе што су основ за коришћење права из социјалног осигурања, уплаћени доприноси за неко од осигурања, док то није случај код социјалне заштите.¹ Социјална заштита представља делатност државе, односно јавноправних органа, која је усмерена ка појединцима или групама, које се налазе у стању које намеће потребу за заштитом друштва.²

Социјална заштита има више функција и то превентивну, заштитну и промотивну. Можда бисмо као најзначајнију одредили заштитну. Заштитна функција, огледа се у томе што социјална заштита, доприноси смањењу сиромаштва. Наиме, кроз подршку коју грађани који живе близу или испод границе сиромаштва, добијају у новцу или натура, смањују се њихови трошкови и побољшава им се животни стандард.³ Социјална заштита би требало да ублажи ефекте који наступају у случају драстичних промена у приходима грађана.⁴

Законом о социјалној заштити⁵ у Републици Србији, уређује се делатност социјалне заштите, циљеви и начела социјалне заштите, права и услуге социјалне заштите, поступци за остваривање права у социјалној заштити и коришћење услуга социјалне заштите, права и обавезе корисника социјалне заштите, оснивање и рад установа социјалне заштите, услови под којима услуге социјалне заштите могу пружати други облици организовања, надзор над радом установа социјалне заштите, инспекцијски надзор у вршењу делатности социјалне заштите, положај стручних радника и стручних сарадника у социјалној заштити, оснивање Коморе социјалне заштите, подршка и унапређење квалитета стручног

¹ Брковић Р, Урдаревић Б., Антић А., *Практикум за радно и социјално право*, Београд, 2016, стр. 316.

² Брковић Р., Урдаревић Б., *Радно право са елементима социјалног права*, Београд, 2020, стр. 391.

³ Schüring E., Loewe M., *Handbook on Social Protection Systems*, Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham, 2021, p. 3-4.

⁴ Spicker P., *How social security works: An introduction to benefits in Britain*, Policy Press, Bristol, 2011, p. 6.

⁵ Закон о социјалној заштити, (Сл. гласник РС, бр. 24/2011 и 117/2022 - одлука УС.

рада у систему социјалне заштите, финансирање социјалне заштите, као и друга питања од значаја за социјалну заштиту.

Закон о социјалној заштити је донет 2011. године. Од дана доношења, није доживео много измена. Једина измена овога закона иницирана је доношењем Одлуке Уставног суда, која је објављена у „Службеном гласнику РС“, бр. 117/2022 од 26.10.2022. године⁶, којом је одређено да одредбе чл. 80. ст. 3. и 4.

⁶ Из образложења: „... Разматрајући спорна уставноправна питања која се постављају везано за одредбе ст. 3. и 4. чл. 80. Закона о социјалној заштити, Уставни суд је пошао од тога да је чл. 69. ст. 1. Устава право на социјалну заштиту зајемчено тако што је утврђено да грађани и породице којима је неопходна друштвена помоћ ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварања услова за задовољавање основних животних потреба, имају право на социјалну заштиту, чије се пружање заснива на начелима социјалне правде, хуманизма и поштовања људског достојанства, из чега следи да су Уставом утврђени носиоци зајемченог права и начела на којима се заснива његово пружање, али не и конкретна садржина права на социјалну заштиту, из чега даље следи да је, сагласно одредби чл. 18. ст. 2. Устава, због природе права, начин његовог остваривања неопходно прописати законом. Такође, сагласно одредби чл. 97. тач. 10. Устава, Народна скупштина је била надлежна да Законом о социјалној заштити уреди систем социјалне заштите у Републици Србији и тиме пропише начин остваривања права зајемченог чл. 69. ст. 1. Устава. Полазећи од Уставом утврђених начела на којима се заснива пружање права на социјалну заштиту, Уставни суд налази да претходно наведени принципи на којима почива Законом уређени систем социјалне заштите, нису несасгласни са Уставом. Такође, Уставни суд налази да законодавац није Уставом ограничен у погледу прописивања врсте права/услуга у области социјалне заштите.

Међутим, Уставни суд сматра да је законодавац, уређујући одређену област друштвеног живота, обавезан да законом уреди услове који су од значаја за стицање и остваривање одређеног права, као и услове који доводе до умањења или престанка права.

С обзиром на то да корисник права на материјалну подршку који је способан за рад (у смислу прописа о раду и о пензијском и инвалидском осигурању, односно у смислу прописа о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом) има не само право, већ и обавезу да учествује у спровођењу активности којима се реализује одређена мера социјалне укључености, а о којима је постигао споразум са центром за социјални рад о активном превазилажењу своје неповољне социјалне ситуације и да од извршавања ове обавезе зависи даље остваривање права на материјалну подршку, Уставни суд сматра да прописивање мера социјалне укључености, и то пре свега врсте тих мера и њихове основне садржине не може бити у целини препуштено подзаконском акту Владе, како је то предвиђено одредбом става 4. чл. 80. Закона, већ мора бити уређено законом, а подзаконским актом само ближе разрађено. Ово стога што обавеза активног учешћа у активностима на спровођењу мера социјалне укључености суштински представља додатни услов за остваривање утврђеног права на материјалну подршку, па као такво прописивање ових мера не спада у домен извршавања закона сагласно надлежностима Владе које су утврђене одредбама чл. 123. тач. 2. и 3. Устава.

Закона о социјалној заштити („Службени гласник РС”, број 24/11) нису у сагласности са чл. 69. Устава Републике Србије⁷, који предвиђа право грађана на социјалну заштиту.

2. Услуге социјалне заштите

Услуге социјалне заштите, начелно су одређене чл. 5. Закона о социјалној заштити. Услуге социјалне заштите су активности пружања подршке и помоћи појединцу и породици, који се у смислу овог закона означавају као корисници, ради побољшања, односно очувања квалитета живота, отклањања или ублажавања ризика неповољних животних околности, као и стварање могућности да самостално живе у друштву. Право на различите врсте

Осим тога, са становишта начела владавине права из чл. 3. Устава, умањење или губитак (престанак) права на материјалну подршку, по налажењу Уставног суда, не може бити предмет споразумевања између корисника и центра за социјални рад, како је то предвиђено одредбом ст. 3. чл. 80. Закона, већ законом морају бити прописани услови под којима долази до умањења или престанка права које је утврђено правноснажним решењем надлежног органа.

Будући да је одредбом чл. 80. ст. 3. Закона предвиђено као могућност умањење или губитак права на материјалну подршку због неоправданог неизвршавања обавеза чије наступање искључиво зависи од тога да ли је то у конкретном случају предвиђено споразумом или не, што значи да у истој правној ситуацији – неоправдано неизвршавање обавеза из споразума, споразум са неким корисницима може садржати одредбу о умањењу права, са неким о губитку права, док је у односу на неке кориснике могуће да споразум уопште не садржи ниједну од ових одредаба, Уставни суд налази да одредба чл. 80. ст. 3. Закона није сагласна начелу једнакости свих пред законом из чл. 21. ст. 1. Устава.

Такође, Уставни суд, полазећи од начела владавине права, које подразумева правну извесност и сигурност субјеката на које се правна норма односи, налази да је законодавац, у односу на неоправдано неизвршавање обавеза из споразума, имао обавезу да уреди питања умањења права на материјалну подршку, пре свега обим умањења, правну природу умањења (трајно или привремено умањење за одређени период), услове под којима долази до умањења права и услове под којима долази до престанка права, поступак у коме се утврђује испуњеност услова за умањење или престанак права, као и да пропише правну заштиту против одлуке о умањењу права, као и против одлуке о престанку права из разлога неоправданог неизвршавања преузетих обавеза.

Из свих наведених разлога, Уставни суд је на основу одредаба чл. 42а ст. 1. тач. 2) и чл. 45. тач. 1) Закона о Уставном суду, донео Одлуку као у изреци.

На основу чл. 168. ст. 3. Устава, одредбе чл. 80. ст. 3. и 4. Закона о социјалној заштити наведеног у изреци престају да важе даном објављивања Одлуке Уставног суда у Сл. гласнику РС.

⁷ Устав Републике Србије, Сл. гласник РС, бр. 98/2006 и 115/2021.

материјалне подршке остварује се ради обезбеђења егзистенцијалног минимума и подршке социјалној укључености корисника.

За услуге социјалне заштите, опредељују се значајна буџетска средства. Њихов износ зависи од структуре становништва и животног стандарда у конкретној држави али и од политике коју држава жели да спроводи, тј. од тога да ли ће настојати да социјалном заштитом обухвати што шири круг лица или само она којима је буквално угрожен опстанак. У европским државама, Сједињеним Америчким државама и Канади, за социјалну заштиту 2020. године, одвајало се око 10% бруто домаћег производа, док афричке државе одвајају од 2% до 5% бруто домаћег производа. Светски просек износи око 7%.⁸

Право на материјалну подршку се финансира из буџетских средстава и представља новчани износ који се обезбеђује корисницима социјалне заштите, како би на основу њих могли да обезбеде задовољење најосновнијих животних потреба онда када то нису у могућности да учине својим радом, због наступања одређених објективних околности. Расходи за социјалну заштиту и социјалну сигурност су један од најважнијих показатеља обима интервенције државе, која омогућава грађанима заштиту и сигурност уз помоћ различитих новчаних и неновчаних социјалних давања и услуга.⁹

Детаљније одређење услуга социјалне заштите, извршено је чл. 40. закона. Наиме, услуге социјалне заштите подељене су у следеће групе:

1) услуге процене и планирања – процена стања, потреба, снага и ризика корисника и других значајних особа у његовом окружењу; процена старатеља, хранитеља и усвојитеља; израда индивидуалног или породичног плана пружања услуга и мера правне заштите и других процена и планова; 2) дневне услуге у заједници – дневни боравак; помоћ у кући; свратиште и друге услуге које подржавају боравак корисника у породици и непосредном окружењу; 3) услуге подршке за самосталан живот – становање уз подршку; персонална асистенција; обука за самостални живот и друге врсте подршке неопходне за активно учешће корисника у друштву; 4) саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге – интензивне услуге подршке породици која је у кризи; саветовање и подршка родитеља, хранитеља и усвојитеља; подршка породици која се стара о свом детету или одраслом члану породице са сметњама у развоју; одржавање породичних односа и поновно спајање породице; саветовање и подршка у случајевима насиља; породична терапија; медијација; СОС телефони; активација и друге саветодавне и едукативне услуге и активности; 5) услуге смештаја – смештај у сродничку, хранитељску или другу породицу за одрасле и старије; домски смештај; смештај у прихватилиште и друге врсте смештаја.

⁸ *World Social Protection Report 2020–22: Social protection at the crossroads – in pursuit of a better future*, International Labour Office – Geneva, 2021, p. 278.

⁹ Матковић Г., *Праћење социјалне укључености у Републици Србији – Индикатори социјалне заштите и социјалне сигурности*, Београд, 2017, стр. 3.

Поступак за коришћење услуге социјалне заштите, коју обезбеђује Република Србија, аутономна покрајина, односно јединица локалне самоуправе спроводи центар за социјални рад, по службеној дужности или на захтев корисника. Иницијативу за покретање поступка, може поднети свако физичко или правно лице.

Месна надлежност центра за социјални рад утврђује се према пребивалишту корисника. Изузетно, поступак за коришћење услуге социјалне заштите, може спровести центар за социјални рад на чијој територији корисник има боравиште. Ако постоји потреба за неодложном интервенцијом поступак за коришћење услуге неодложне интервенције спроводи центар за социјални рад на чијој територији се затекао корисник који има потребу за неодложном интервенцијом.¹⁰

Центар за социјални рад одлучује о коришћењу услуге социјалне заштите, применом одредаба Закона о општем управном поступку¹¹, ако Законом о социјалној заштити није другачије одређено.

Ако водитељ случаја, односно, када је то законом и другим прописом одређено – стручни тим центра за социјални рад, процени да корисник има потребу за услугом социјалне заштите, центар за социјални рад издаје кориснику Упут за коришћење услуге коју обезбеђује Република Србија, аутономна покрајина, односно јединица локалне самоуправе. Ако водитељ случаја, односно стручни тим центра за социјални рад процени да корисник нема потребу за услугом социјалне заштите, захтев за коришћење тражене услуге социјалне заштите одбиће се решењем.

Правилником о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад¹², уређено је обављање делатности центра за социјални рад у вршењу јавних овлашћења, тј. организација, нормативи и стандарди стручног рада и садржај и начин вођења евиденције о корисницима и документације о стручном раду.

3. Организација и делатност центра за социјални рад

На основу чл. 10. Закона о социјалној заштити, центар за социјални рад може основати само јединица локалне самоуправе. Јединица локалне самоуправе, би требало да поред центра за социјални рад оснива и друге организације које ће бавити пружањем услуга социјалне заштите али је

¹⁰ Чл. 68. Закона о социјалној заштити, Сл. гласник РС, бр. 24/2011 и 117/2022 - одлука УС.

¹¹ Закон о општем управном поступку, Сл. гласник РС, бр. 18/2016, 95/2018 - аутентично тумачење и 2/2023 - одлука УС

¹² Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад, Сл. гласник РС, бр. 59/2008, 37/2010, 39/2011 - др. правилник, 1/2012 - др. правилник, 51/2019, 12/2020 и 83/2022.

постојање центра за социјални рад обавезно, у овој мрежи организација које оснива или финансира јединица локалне самоуправе.

Начин организације социјалних служби би требало да буде у потпуној надлежности локалних самоуправа, односно организација које се тиме професионално баве. Ове организације могу бити организоване као предузећа, невладине организације, хуманитарне организације и сл, при чему локална самоуправа прописује услове под којима ће финансирати неке од поменутих служби, те су сви они који те услове испуњавају и потенцијални пружаоци услуга.¹³

Центар за социјални рад одлучује о остваривању права корисника утврђених Законом о социјалној заштити и о коришћењу услуга социјалне заштите које обезбеђује Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе и врши друге послове утврђене законом и прописима донетим на основу закона. Центар за социјални рад, у складу са актима јединице локалне самоуправе, учествује у пословима планирања и развоја социјалне заштите у јединици локалне самоуправе.¹⁴

Центар за социјални рад, у складу са законом: 1) процењује потребе и снаге корисника и ризике по њега и планира пружање услуга социјалне заштите; 2) спроводи поступке и одлучује о правима на материјална давања и о коришћењу услуга социјалне заштите; 3) предузима прописане мере, покреће и учествује у судским и другим поступцима; 4) води прописане евиденције и стара се о чувању документације корисника.

Послови спровођења поступака и одлучивања о правима на материјална давања и о коришћењу услуга социјалне заштите и вођења прописане евиденције и старања о чувању документације корисника, који се односе на права, односно услуге социјалне заштите о чијем се обезбеђивању стара Република Србија обављају се као поверени, а организацију рада, нормативе и стандарде стручног рада у вршењу поверених послова прописни су Правилником о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад.

Послове који се односе на права, односно услуге социјалне заштите о чијем се обезбеђивању стара аутономна покрајина, односно јединица локалне самоуправе центар за социјални рад обавља у складу са прописом који доноси надлежни орган аутономне покрајине, односно надлежни орган јединице локалне самоуправе.

Центар за социјални рад иницира и развија превентивне и друге програме који доприносе задовољавању индивидуалних и заједничких потреба грађана у области социјалне заштите на територији јединице локалне самоуправе за коју је основан, иницира и развија превентивне и друге програме који доприносе

¹³ Урдаревић Б., *Помоћ у кући као услуга из области социјалне заштите*, Зборник радова: XXI век – век услуга и Услужног права, књ. 11, Крагујевац, 2020, стр. 199.

¹⁴ Чл. 119. Закона о социјалној заштити, Сл. гласник РС, бр. 24/2011 и 117/2022 - одлука УС.

спречавању и сузбијању социјалних проблема и обавља и друге послове у области социјалне заштите, у складу са законом и другим прописима.

Органи центра за социјални рад су: директор, управни одбор и надзорни одбор.

Управни одбор центра за социјални рад има пет чланова и чине га два представника по предлогу запослених и три представника оснивача, од којих је један из реда чланова удружења чији су циљеви усмерени на заштиту права социјално угрожених лица, ако на територији за коју је основан центар за социјални рад делује и има седиште такво удружење.

Надзорни одбор центра за социјални рад има три члана и чине га два представника оснивача и један представник по предлогу запослених.

За директора центра за социјални рад може бити именован држављанин Републике Србије, који је стекао високо образовање на студијама другог степена (мастер академске студије, специјалистичке академске студије, специјалистичке струковне студије), односно на основним студијама у трајању од најмање четири године и одговарајући академски, односно стручни назив утврђен у области правних, економских, психолошких, педагошких и андрагошких и социолошких наука, односно стручни назив дипломирани социјални радник и има најмање пет година радног искуства у струци.¹⁵

Запослени у центрима за социјални рад, учествују у управљању овом установом, преко својих представника у органима управљања. На тај начин им се омогућава и остваривање права на консултовање, информисање и изражавање ставова о битним питањима у области рада, која су предвиђена чл. 13. Закона о раду¹⁶.

4. Положај запослених у центрима за социјални рад

У установи социјалне заштите, односно код пружаоца услуга социјалне заштите послове обављају: стручни радници, стручни сарадници, помоћни радници и друга лица, у складу са законом.

У социјалној заштити услуге се користе посредством особа које их пружају, те квалитет првенствено зависи од запослених. Зато је потребно осигурати процесе који ће довести до добре селекције особља, обезбедити обуку и континуирано усавршавање, унутрашњу и спољну подршку развоју особља (супервизију) и одговарајуће услове рада.¹⁷

¹⁵ Чл. 123. и 124. Закона о социјалној заштити, Сл. гласник РС, бр. 24/2011 и 117/2022 - одлука УС.

¹⁶ Закон о раду, Сл. гласник РС, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - одлука УС, 113/2017 и 95/2018 - аутентично тумачење.

¹⁷ Жегарац Н., Бркић М., *Развој локалних услуга социјалне заштите – ка стандардима квалитета*, Београд, 2008, стр. 30.

Запослени у центрима за социјални рад су често под стресом, јер у свом послу често наилазе на свакодневне неугодне ситуације с обзиром да раде с особама које се налазе у некој животној невољи и које су због тога често фрустриране, па у огорчењу могу понекад постати и насилне према њима. Ипак, задовољство у овом занимању доносе квалитетно решени случајеви збринуте деце, ресоцијализованих особа, збринутих старијих људи и других који осећају и исказују задовољство и поверење у свог социјалног радника.¹⁸

Стручни радници у центру за социјални рад су социјални радник, психолог, педагог, андрагог, специјални педагог, правник и социолог, а у другој установи социјалне заштите и код пружаоца услуга социјалне заштите стручни радници су и дефектолог и лекар.

Стручни сарадници су лица друге одговарајуће струке, са стеченим високом образовањем на студијама првог или другог степена, односно на основним студијама, која обављају послове из своје струке у установи социјалне заштите и код пружаоца услуга социјалне заштите.

Стручни послови у социјалној заштити групишу се према функцијама, природи радних процеса и исходима који настају у пружању услуга социјалне заштите.¹⁹

Положај запослених у социјалној заштити, примарно се уређује Законом о социјалној заштити, а супсидијарно Законом о раду, у ситуацијама када нека ситуација везана за право и обавезу запосленог, није уређена Законом о раду. На то нам указује и чл. 13. Закона о социјалној заштити. За статус запослених у центрима за социјални рад, од значаја је и Посебан колективни уговор за социјалну заштиту²⁰.

Посебне норме у Закону о социјалној заштити, које се односе на радноправни положај запослених у установама социјалне заштите, па у оквиру њих и на запослене у центрима за социјални рад, садржане су у чл. 147-152. Запослени у центрима за социјални рад, у погледу права и обавеза не уживају одређене специфичности у односу на запослене у осталим установама социјалне заштите.

Распоред рада, почетак и завршетак радног времена установе социјалне заштите, односно пружаоца услуга социјалне заштите утврђује се зависно од врсте услуге коју пружа, а у складу с потребама корисника и организацијом рада.

¹⁸ Дружић Љуботина О., Фришчић Љ., *Професионални стрес код социјалних радника: извори стреса и сагоријевање на послу*, Љетопис социјалног рада, 21 (1)/2014, стр. 6-7.

¹⁹ Чл. 135-137. Закона о социјалној заштити, Сл. гласник РС, бр. 24/2011 и 117/2022 - одлука УС.

²⁰ Посебан колективни уговор за социјалну заштиту у Републици Србији, Сл. гласник РС, бр. 29/2019, 60/2020 и 88/2023.

Распоред рада, почетак и завршетак радног времена установе социјалне заштите, односно овлашћеног пружаоца услуга социјалне заштите утврђује оснивач уз сагласност наручиоца услуге.

За време штрајка установа социјалне заштите, односно пружалац услуга социјалне заштите дужан је да, зависно од врсте услуге коју пружа, обезбеди минимум процеса рада који обухвата пружање услуга неодложне интервенције, збрињавање, надзор, негу и исхрану корисника на смештају, као и друге неодложне потребе корисника.

Минимум процеса рада за време штрајка утврђује оснивач установе социјалне заштите, односно директор пружаоца услуга социјалне заштите, у складу са законом, а за установе социјалне заштите чији је оснивач Република Србија минимум процеса рада за време штрајка утврђује министар надлежан за социјалну заштиту, по прибављеном мишљењу репрезентативног синдиката.

У случају штрајка, минимум процеса у центру за социјални рад утврђује јединица локалне самоуправе, с обзиром на то да је чл. 10. Закона о социјалној заштити, одређено да центар за социјални рад оснива јединица локалне самоуправе. Правилником о минимуму процеса рада за време штрајка у установама социјалне заштите чији је оснивач Република Србија²¹, утврђен је минимум процеса рада у установама социјалне заштите, чији је оснивач Република Србија²². Одредбе овог правилника, могу служити као смерница,

²¹ Правилник о минимуму процеса рада за време штрајка у установама социјалне заштите чији је оснивач Република Србија, Сл. гласник РС, бр. 2/2012.

²² Чл. 2. правилника одређено је да је за време штрајка установа дужна да, зависно од врсте услуге коју пружа, обезбеди минимум процеса рада који обухвата:

1) пружање услуга неодложне интервенције, односно услуга у вези са неодложним интервенцијама;

2) збрињавање корисника, и то:

(1) пријем корисника са степеном приоритета "ургентан", по упуту надлежног центра за социјални рад,

(2) пријем корисника који захтевају ургентно збрињавање без упута надлежног центра за социјални рад, у складу са законом којим је уређена социјална заштита;

3) надзор и негу корисника;

4) исхрану корисника;

5) неодложне потребе корисника, и то:

(1) здравствену заштиту која не трпи одлагање, односно обезбеђивање здравствене заштите корисника, што укључује обезбеђивање превоза корисника до најближе одговарајуће здравствене установе;

(2) предузимање хигијенско-епидемиолошких мера за случај опасности избијања, односно за време трајања епидемије заразне болести, у складу са прописима којима се уређује здравствена заштита;

б) редовну исплату новчаних примања корисника;

7) задовољавање других неодложних потреба корисника.

Минимум процеса рада установа је дужна да обезбеди са оним бројем запослених који се у установи радно ангажује за време викенда, односно државног празника.

јединици локалне самоуправе, приликом одређивања минимума процеса рада у случају штрајка у центру за социјални рад.

У центру за социјални рад приправност је посебан облик рада ван радног времена код којег запослени мора бити стално доступан да би, ако затреба, извршио неодложну интервенцију. План приправности доноси директор центра за социјални рад.

Запослени за време приправности имају право на увећану зараду у висини утврђеној општим актом и уговором о раду, а најмање – за сваки сат приправности у висини 10 % вредности радног сата основне зараде. Током приправности, запосленом је ограничено слободно време, те стога има право на увећање зараде по том основу, тј. зато што мора бити спреман да обавља послове када га послодавац позове.

Запосленом који је за време приправности позван да изврши неодложну интервенцију време ефективног рада по позиву рачуна се и исплаћује као прековремени рад. Увећање зараде по основу прековременог рада искључује увећање по основу приправности за исти период. Када запослени почне да ради, по позиву послодавца, његова приправност престаје и сходно томе не може остварити право на увећање зараде по основу приправности.

Запослени у установи социјалне заштите односно код пружаоца услуга социјалне заштите дужан је да извршава радне обавезе утврђене овим законом и другим актом у складу са законом. У установи социјалне заштите односно код пружаоца услуга социјалне заштите негују се односи међусобног разумевања и уважавања запослених, корисника, чланова породице и законских заступника корисника.

Запослени има обавезу да својим радом и укупним понашањем доприноси развијању позитивне атмосфере у установи социјалне заштите односно код пружаоца услуга социјалне заштите. Запослени је, током обављања својих послова, дужан да поштује радну дисциплину и правила понашања утврђена колективним уговором односно општим актом послодавца. Послови у социјалној заштити

У установи социјалне заштите, односно код пружаоца услуга социјалне заштите запосленом је забрањен сваки облик насиља над корисником, физичко, емоционално и сексуално злостављање, искориштавање корисника, злоупотреба поверења или моћи коју ужива у односу на корисника, занемаривање корисника и друга поступања која нарушавају здравље и достојанство корисника и развоја детета.

Поступање супротно наведеним забранама, сматра се повредом радне обавезе запосленог у смислу Закона о раду. Из наведеног произилази, да су Законом о социјалној заштити, предвиђени посебни основи дисциплинске одговорности запослених у односу на одредбе Закона о раду.

За кршење радних обавеза, непоштовање радне дисциплине и правила понашања запослени сноси правне последице утврђене законом, колективним уговором и општим актом послодавца.

У професији социјалног рада присутна је потреба за целоживотним учењем које за циљ има обезбеђење личног и професионалног развоја запослених, квалитетније услуге корисницима и развој владиног и невладиног сектора у овој области.²³ Имајући у виду наведено, чл. 142. и 143. Закона о социјалној заштити, одређено је да стручни радници и стручни сарадници у социјалној заштити не могу самостално радити док не обаве приправнички стаж, а стручни радници су дужни да положе и испит за лиценцу. Такође, стручни радници и стручни сарадници, имају обавезу стручног усавршавања, које представља непрекидно стицање знања и вештина неопходних за рад у социјалној заштити. Трошкове стручног усавршавања стручних радника и стручних сарадника сноси послодавац и стручни радници и стручни сарадници.

5. Услуге које пружају запослени у центрима за социјални рад

Основна разлика између запослених у центрима за социјални рад и запослених у другим установама социјалне заштите, огледа се у пословима, које они обављају, као и у услугама социјалне заштите, које пружају грађанима.

Центар за социјални рад пружа услуге процене и планирања, а друге услуге социјалне заштите може пружати само у оквиру своје посебне организационе јединице, ако добије лиценцу за пружање одређене услуге и ако у локалној заједници нема другог овлашћеног пружаоца услуге социјалне заштите. Стручни радник центра за социјални рад који је распоређен на радно место на ком се обављају послови јавних овлашћења не може у радно време да ради на пружању услуга које по овом закону обезбеђује јединица локалне самоуправе.²⁴

Услуге процене, имајући у виду чл. 43. Закона о социјалној заштити, обухватају процену стања, потреба, снага и ризика корисника и других лица значајних за корисника, процену старатеља, хранитеља и усвојитеља.

Услуге планирања обухватају индивидуално планирање услуга ради њиховог коришћења или одређивања мера заштите, доношењем: 1) плана услуга и мера за породицу са планом сталности за дете; 2) плана за самостални живот младе особе која је пре него што је навршила 14 година била лишена родитељског старања, односно није живела с родитељима или усвојитељима; 3) индивидуалног плана услуга и мера за одраслог или старијег корисника.

Република Србија, односно аутономна покрајина обезбеђују наведене услуге, када их у вршењу јавних овлашћења пружа центар за социјални рад,

²³ Полић С., *Професионални развој социјалних радника у Републици Србији у контексту целоживотног учења*, Зборник радова: Теорија и пракса у образовању социјалних радника, Ниш, 2020, стр. 65.

²⁴ Чл. 120-122. Закона о социјалној заштити, Сл. гласник РС, бр. 24/2011 и 117/2022 - одлука УС.

центар за породични смештај и усвојење и установа за васпитање деце и омладине.

Процену и планирање, приликом пружања услуга, обављају и пружаоци услуга социјалне заштите, у складу са законом и другим прописима.

Из наведеног се да закључити, да је основна улога центра за социјални рад, пружање услуга процене и планирања. Друге услуге социјалне заштите, центар би требало да пружа изузетно ако у локалној заједници нема другог пружаоца услуге социјалне заштите. Примера ради, Центар за социјални рад Алексинац²⁵, пружа услугу дневног боравак деце са сметњама у развоју, пошто у овој општини нема друге установе која се бави пружањем ове услуге социјалне заштите, за разлику од Београда у коме постоји посебна установа, Центар за смештај и дневни боравак деце и омладине ометене у развоју²⁶, која се бави пружањем ове услуге, те не постоји потреба да то чини Градски центар за социјални рад.

Правилником о стручним пословима у социјалној заштити²⁷, утврђени су стручни послови у социјалној заштити, као и ближи услови и стандарди за њихово обављање.

С обзиром на чл. 3-14. правилника, стручни послови социјалне заштите су: основни стручни послови; специјализовани стручни послови; супервизијски послови; правни послови; послови планирања и развоја.

Други стручни послови у социјалној заштити су: послови радно-окупационог терапеута; послови лекара; други стручни послови који подразумевају непосредни рад са корисником.

Основни стручни послови социјалне заштите у зависности од делатности пружаоца услуге, обухватају послове водитеља случаја, васпитача, односно стручног радника за одрасле и старије у домовима за смештај, стручног радника у прихватилишту, саветника за хранитељство и осамостаљивање, стручног радника који пружа услуге у заједници (дневни боравак, помоћ у кући, персонална асистенција, лични пратилац, предах смештај) и других услуга које подржавају живот у природном окружењу. Специјализовани послови социјалне заштите обухватају индивидуално и групно саветовање и различите терапијске приступе од значаја за социјалну заштиту, медијацију, као и друге програме који захтевају специјализована знања и вештине, а

Запослени у центрима за социјални рад, који раде на основним и специјализованим стручним пословима, подлежу супервизији. Супревизијом се обезбеђује професионална подршка и учење стручним радницима на основним и специјализованим пословима у социјалној заштити, како би реализовали

²⁵ <https://csraleksinac.rs/index.php/2016-07-06-11-58-27/2016-07-06-11-59-29>, приступљено 18.03.2024. године.

²⁶ <https://www.centarbgd.edu.rs/>, приступљено 18.03.2024. године.

²⁷ Правилник о стручним пословима у социјалној заштити, Сл. гласник РС, бр. 1/2012 и 42/2013.

стручне задатке, унапредили квалитет услуга за кориснике и развили знања, компетенције и могућности да преузму одговорност за сопствену праксу.

Правни послови у социјалној заштити обухватају примену управно-процесних правила у вођењу поступка, као и припрему појединачних управних аката у стварима чије је решавање законом поверено установама социјалне заштите, као и послове вођења евиденције и издавања уверења о штићеницима, издржаваним лицима, лицима према којима је извршено насиље у породици и лицима против којих је одређена мера заштите од насиља у породици, те другим чињеницама о којима се води службена евиденција и друге послове у складу са законом.

Правни послови у центру за социјални рад, обухватају и послове припреме аката за покретање судских и других поступака из породичних односа, заштите права детета, односно права других пословно неспособних лица и у другим случајевима када су учешће или активна легитимација органа старатељства прописани законом, као и правну подршку и усмеравање у вези са реализацијом мера старатељске заштите, заштите од насиља у породици, правима детета и вршењем родитељског права, правима особа са инвалидитетом и припадника других осетљивих група - све у непосредном раду са корисницима, као и послове информисања, правног саветовања, те учешћа у процени, планирању и реализацији услуга и мера социјалне и старатељске заштите, у сарадњи са запосленима на стручним пословима у социјалној заштити.

У центру за социјални рад, запослени обављају и послове планирања и развоја. Ови послови обухватају припрему годишњих и других оперативних планова рада установа и других пружалаца услуга социјалне заштите, процену социјалних потреба грађана који живе на територији јединице локалне самоуправе, информисање надлежног органа јединице локалне самоуправе о идентификованим потребама корисника и капацитетима установе и пружаоца услуга да одговори на потребе, праћење квалитета пружених услуга, извештавање о квалитету пружених услуга, иницирање, развој и унапређење услуга, успостављање међусистемске координације и сарадње као и друге активности везане за унапређење рада установе и пружаоца услуга.

Стручне послове у центру за социјални рад, могу обављати запослени који имају завршене студије одговарајућег степена из области социјалног рада, психологије, педагогије, андрагогије, дефектологије, специјалне педагогије или правних наука. У центрима за социјални рад, недостаје велики број стручних радника, а овај недостатак утиче на квалитет услуга које пружају ове установе социјалне заштите.²⁸

²⁸ Недостатак довољног броја стручних радника, констатовоа је и Заштитник грађана у својој Препоруци број 13-1-1657/18, од 30.11.2018. године. Иста има више од 80 страница, а односи се на недостатке у раду центара за социјални рад везано у случајевима насиља у породици и партнерским односима, насиља, злостављања и

Запослени који су завршили студије социологије и стекли звање социолога, не могу обављати основне стручне послове, специјализоване стручне послове и супервизијске послове, већ само послове планирања и развоја. Ради се о озбиљном недостатку садржаном у овом правилнику и Закону о социјалној заштити, који траје дуже од деценију и све ово време није отклоњен. Социолози, свакако имају потребна знања за обављање стручних послова у центрима за социјални рад и другим установама социјалне заштите, те је стога нејасно због чега је заузет став да се ова лице не могу бавити стручним пословима. У некој будућој измени прописа, свакако би требало предвидети да се могу бавити овим пословима. Оваква измена би смањила недостатак стручних радника у центрима за социјални рад.²⁹

6. Закључак

Социјална заштита представља друштвену делатност која је усмерена ка заштити најугроженијих категорија становништва. Ради се о активности државе, која се остварује посредством установа социјалне заштите и финансира се из буџета. Финансирање ове друштвене делатности, врше Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе.

Услуге социјалне заштите у великој мери пружају центри за социјални рад. Могли бисмо ове установе социјалне заштите, означити као темеље социјалне заштите, јер су центри за социјални рад установе, без којих не могу функционисати, како социјална заштита, тако ни друге установе социјалне заштите.

Запослени у центрима за социјални рад пружају услуге социјалне заштите корисницима социјалне заштите. Радноправни положај ове категорије

занемаривања деце и обављања других стручних послова. У изреци ове препоруке, наведено је да: „*Органи Републике Србије, у чијој су надлежности остваривање социјалне заштите, остваривање мера економске политике и давање сагласности за нова запошљавања, нису обезбедили адекватан број стручних радника у центрима за социјални рад који би омогућио пуну примену стандарда стручног рада и адекватно поступање центара за социјални рад у случајевима насиља у породици и партнерским односима, насиља, злостављања и занемаривања деце и обављања других стручних послова.*“

²⁹ Ради се о озбиљном проблему, који између осталих утиче и на перцепцију грађана о квалитету рада центара за социјални рад. Недостатак кадрова у овим установама за последицу има преоптерећеност запослених у центрима за социјални рад што доводи до појединих пропуста у раду, који за последицу имају негативну слику о запосленима у центрима за социјални рад. Тога су свесни и запослени у центрима за социјални рад, тј. знају да грађани често имају негативно мишљење о њиховом раду. Више у: Скорупан, Т., Јакшић, И., *Однос стручних радника центара за социјални рад у Републици Србији према медијској слици и квалитету извештавања о њиховом раду*, *Communication and Media*, XVI(2)/2021, стр. 179–203.

запослених, има одређене особености које су предвиђене Законом о социјалној заштити и бројним подзаконским актима који су донети на основу овог закона.

Сви запослени у центрима за социјални рад, могу се сврстати у две групе и то, у групу стручних радника и групу стручних сарадника. Ради се о појединцима који морају имати одговарајуће образовање, а од врсте и степена њиховог образовања, зависи и услуга социјалне заштите, коју могу пружити конкретном кориснику.

Систем социјалне заштите, је генерално преоптерећен, а посебно центри за социјални рад. Већина њих нема довољно запослених, имајући у виду обим услуга које пружају, а зараде које запослени остварују су недовољне имајући у виду њихове услове рада.

Стога би у будућности, кроз промену позитивноправних прописа, требало створити боље услове рада за запослене у центрима за социјални рад, јер систем услуга које пружају ове установе социјалне заштите, почива на запосленима. Зато је и квалитет пружених услуга, директно повезан са статусом запослених у центрима за социјални рад и условима њиховог рада.

*Aleksandar Antić, Ph.D., Assistant Professor
Faculty of Law, University in Kragujevac*

EMPLOYEES IN CENTERS FOR SOCIAL WORK AS PROVIDERS OF SOCIAL PROTECTION SERVICES

Summary

Social protection represents a social activity that is directed towards the protection of existentially threatened individuals. It is realized through social welfare institutions. Among them, the most important are centers for social work. These institutions represent the basis of social protection in the Republic of Serbia. Social protection services are numerous, and they are provided in order to enable citizens who are in a state of social need to eliminate the causes that created social need for them. In the work, the author, among other things, analyzes the position of employees in centers for social work, as well as the social protection services provided by employees in centers for social work.

Key words: *Social policy, social protection, center for social work, employees in centers for social work, social protection services.*

Литература

- Брковић, Р., Урдаревић, Б., Антић, А., *Практикум за радно и социјално право*, Београд, 2016.
- Брковић, Р., Урдаревић, Б., *Радно право са елементима социјалног права*, Београд, 2020.
- Дружић Љуботина, О., Фришчић, Љ., *Професионални стрес код социјалних радника: извори стреса и сагоријевање на послу*, Љетопис социјалног рада, 21 (1)/2014.
- Жегарац, Н., Бркић, М., *Развој локалних услуга социјалне заштите – ка стандардима квалитета*, Београд, 2008.
- Матковић, Г., *Праћење социјалне укључености у Републици Србији – Индикатори социјалне заштите и социјалне сигурности*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Влада Републике Србије, Београд, 2017.
- Полић, С., *Професионални развој социјалних радника у Републици Србији у контексту целоживотног учења*, Зборник радова: Теорија и пракса у образовању социјалних радника, Ниш, 2020.
- Скорупан, Т., Јакшић, И., *Однос стручних радника центара за социјални рад у Републици Србији према медијској слици и квалитету извештавања о њиховом раду*, Communication and Media, XVI(2)/2021.
- Schüring, E., Loewe, M., *Handbook on Social Protection Systems*, Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham, 2021.
- Spicker, P., *How social security works: An introduction to benefits in Britain*, Policy Press, Bristol, 2011.
- Урдаревић, Б., *Помоћ у кући као услуга из области социјалне заштите*, Зборник радова: XXI век – век услуга и Услужног права, књ. 11, Крагујевац, 2020.
- World Social Protection Report 2020–22: Social protection at the crossroads – in pursuit of a better future*, International Labour Office – Geneva, 2021.

Правни извори

- Устав Републике Србије, Сл. гласник РС, бр. 98/2006 и 115/2021.
- Закон о социјалној заштити, Сл. гласник РС, бр. 24/2011 и 117/2022 - одлука УС.
- Закон о општем управном поступку, Сл. гласник РС, бр. 18/2016, 95/2018 - аутентично тумачење и 2/2023 - одлука УС.
- Закон о раду, Сл. гласник РС, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - одлука УС, 113/2017 и 95/2018 - аутентично тумачење;.
- Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад, Сл. гласник РС, бр. 59/2008, 37/2010, 39/2011 - др. правилник, 1/2012 - др. правилник, 51/2019, 12/2020 и 83/2022.
- Правилник о минимуму процеса рада за време штрајка у установама социјалне заштите чији је оснивач Република Србија, Сл. гласник РС, бр. 2/2012.
- Правилник о стручним пословима у социјалној заштити, Сл. гласник РС, бр. 1/2012 и 42/2013.
- Посебан колективни уговор за социјалну заштиту у Републици Србији, Сл. гласник, бр. 29/2019, 60/2020 и 88/2023.
- Одлука Уставног суда, Сл. гласник РС, бр. 117/2022 од 26.10.2022.
- Препорука Заштитника грађана број 13-1-1657/18, од 30.11.2018.

Интернет извори

- <https://csraleksinac.rs/index.php/2016-07-06-11-58-27/2016-07-06-11-59-29>, приступљено 18.03.2024.
- <https://www.centarbgd.edu.rs/>, приступљено 18.03.2024.